

К. В. Шиманська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки,
Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир

ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ МІГРАНТІВ В УМОВАХ ДІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ ФАКТОРІВ

K. Shymanska,
Ph.D., associate professor, assistant professor of Department of International Economics,
Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr

PROCESS APPROACH TO IDENTIFYING MIGRANT REMITTANCES IN TERMS OF INSTITUTIONAL FACTORS

За результатами аналізу даних Світового Банку про обсяги грошових переказів за країнами світу встановлено, що у країнах з рівнем доходу нижче середнього частка грошових переказів мігрантів у ВВП країни в середньому вище, ніж у інших груп країн. Окреслено соціально-економічний, фінансовий, макроекономічний та фіскальний аспекти переваг грошових переказів мігрантів для економіки країни їх походження. За результатами дослідження сформульовано авторське розуміння грошових переказів, яке полягає в їх трактуванні як процесу, що складається з послідовних етапів. Зроблено висновок про те, що на кожному з цих етапів діють різні фактори інституційного середовища, які вимагають ідентифікації з метою формування інструментарію управління процесами грошових переказів працюючих за кордоном мігрантів.

The analysis of World Bank data on the remittances volume by countries worldwide found that average share of migrants' remittances in GDP is higher in below-middle income countries than in other groups of countries. The socio-economic, financial, macroeconomic and fiscal aspects of migrants remittances benefits for the origin country's economy have been outlined. Based on the results of this study author understanding of remittances, which lies in their interpretation as a process consisting of the sequential stages has been formulated. In conclusion to this study found that in each of these stages there are different institutional factors that require identification in order to develop the managerial tools on remittances process.

Ключові слова: міжнародна міграція, грошові перекази, еміграція, інституційний підхід, процесний підхід, канали грошових переказів.

Key words: international migration, remittances, emigration, institutional approach, process approach, channels of remittances.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Численні міграційні потоки у всьому світі, особливо трудових мігрантів, визначають напрями легальних та тіньових фінансових потоків у вигляді офіційних фіскальних надходжень, грошових переказів мігрантів, а також руху готівкових коштів поза офіційними каналами.

Грошові перекази мігрантів є основною формою отримання переваг від міграції. Виходячи з результатів досліджень Дж. Френкеля (J. Frankel), який доводить, що цикли грошових переказів (за їх обсягами) відповідають циклам країни відправлення переказу (тобто країни призначення мігранта) та дзеркально протилежні циклам економічного становища країни, приймаючої перекази (країни походження мігранта) [8, с. 11], вважаємо, що для України, яка знаходиться у стані рецесії протягом останніх років, грошові перекази трудових мігрантів можуть мати стабілізуючий ефект, що в умовах фінансової нестабільності в Україні повинно братися до уваги при формуванні міграційної політики.

Разом з тим, потребують більшої ідентифікації та обґрунтування причинно-наслідкові зв'язки розвитку грошових переказів мігрантів та показників соціально-економічного розвитку країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню теорії та практики ідентифікації грошових переказів у світових фінансових потоках та управ-

ління ними присвятили свої дослідження Р.Г. Адамс м. (R.H. Adams, Jr.) [10], А.П. Гайдучький [1; 2; 3], Д.Дж. Мак-Кензі (D. J. McKenzie) [10], О.А. Малиновська [4], К.А. Мартінез (C.A. Martinez) [10], Дж. Мора (J. Mora) [10], Н.Л. Побулавець [5], Дж.Е. Тейлор (J.E. Taylor) [10], Дж. Френкель (J. Frankel) [8], Х. де Хаас [9], І. Цабелкова (I. Cabelkova) [6], М.М. Чудхари (Chowdhury M.M.) [7], Д. Янг (D. Yang) [10].

Зокрема І. Цабелкова [6], вивчаючи культурні детермінанти міграції визначає і відповідну диференціацію підходів до здійснення мігрантами грошових переказів. Її дослідження є прикладом застосування міждисциплінарного підходу, так званої, культурної економіки, до пояснення економічних закономірностей міжнародних міграцій.

Глибоке дослідження теорії та методології вивчення грошових переказів та їх впливу на економіку країни, і тому числі України здійснив А.П. Гайдучький. Ним розроблено, зокрема, класифікацію грошових переказів у їх змістовно-логічному зв'язку з іншими складовими капіталу [1] та основні напрями впливу міграційного капіталу на економічний розвиток України [2, с. 13].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є огляд значення грошових переказів мігрантів в економіці країн походження мігрантів та переосмислення сутності грошових пере-

Таблиця 1. Аспекти економічних переваг країни одержання грошових переказів мігрантів

№ з/н	Аспект економічних переваг	Зміст переваг
1	Соціо-економічний	Грошові перекази з-за кордону підвищують рівень життя населення: підвищується купівельна спроможність домогосподарств, внаслідок чого сім'ї мігрантів можуть дозволити собі краще харчування, лікування, навчання, оплату обтяжливих житлово-комунальних послуг
2	Фінансовий	Грошові перекази стають частиною капіталу, який потенційно може бути інвестований в економіку (шляхом внесення у підприємницькі проекти, придбання фінансових активів – оборот на фінансовому ринку, внесення на депозит до банківської установи)
3	Макроекономічний	Валютні грошові перекази збільшують пропозицію валюти на грошовому ринку, стабілізуючи курс національної валюти; обумовлюють зростання використання послуг банківських та небанківських фінансових установ
4	Фіскальний	Оподаткування грошових доходів мігрантів відповідно до вимог чинного податкового законодавства та діючих двосторонніх договорів про уникнення подвійного оподаткування, формує доходну частину державного бюджету та відповідних бюджетів місцевого рівні (відповідно до вимог бюджетного законодавства)

казів з урахуванням доцільності застосування інституційного підходу до вивчення проблем міжнародної міграції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Не дивлячись на те, що міграція населення, з одного боку, становить значні загрози соціо-демографічній сфері, разом з тим, з іншого — означає ряд фінансово-економічних переваг (табл. 1).

З посиланням на Л. Ловелла (Lowell L.) та С. Джерова (Gerova S.) О.А. Малиновська, характеризуючи позитивне значення грошових переказів для розвитку національної економіки, вказує: "У науковій літературі це описується формулою п'яти "Т", що включає трансфери, транспорт, туризм, телекомунікації, торгівлю, тобто сфери, розвиток яких прискорюється через попит мігрантів, що, у свою чергу, сприяє розвитку всієї економіки" [4, с. 9]. "Окремо треба згадати про колективні перекази, які акумулюють значну грошову масу транснаціональних спільнот і спрямовуються на розвиток регіонів походження, передовсім, розбудову інфраструктури, охорони здоров'я, освіти тощо", — вказує О.А. Малиновська [4, с. 10]. Така авторська позиція свідчить про її розуміння позитивного впливу переказів

на формування попиту населення на товари та послуги, зокрема, вже на етапі здійснення самих переказів, розширюється, наприклад, використання телекомунікаційних послуг, на сьогодні тісно інтегрованих з банківською системою.

На сьогодні значення грошових переказів мігрантів для розвитку національної економіки аналізують виходячи з їх відношення до величини ВВП країни. За даними Світового Банку проаналізовано динаміку відповідного показника за країнами світу. Разом з тим, для цілей даного дослідження структуровано країни за рівнем доходу на душу населення, що дало можливість встановити, що усереднений показник частки грошових переказів у ВВП за окремими групами країн за рівнем найвищий у країнах з рівнем доходу нижче середнього. Такі обставини ми можемо пояснити тим, що країни з високим рівнем доходу та доходом вище середнього переважно є країнами призначення мігрантів, а отже, виступають у ролі країн, з яких рухаються грошові перекази. Разом з тим, країни з низьким рівнем доходу відрізняються низьким рівнем життя населення, а отже, нижчою здатністю мігрувати, а також низьким рівнем розвитку інституційного середовища і значним тіньовим сектором. Результати аналізу представлено на рисунку 1.

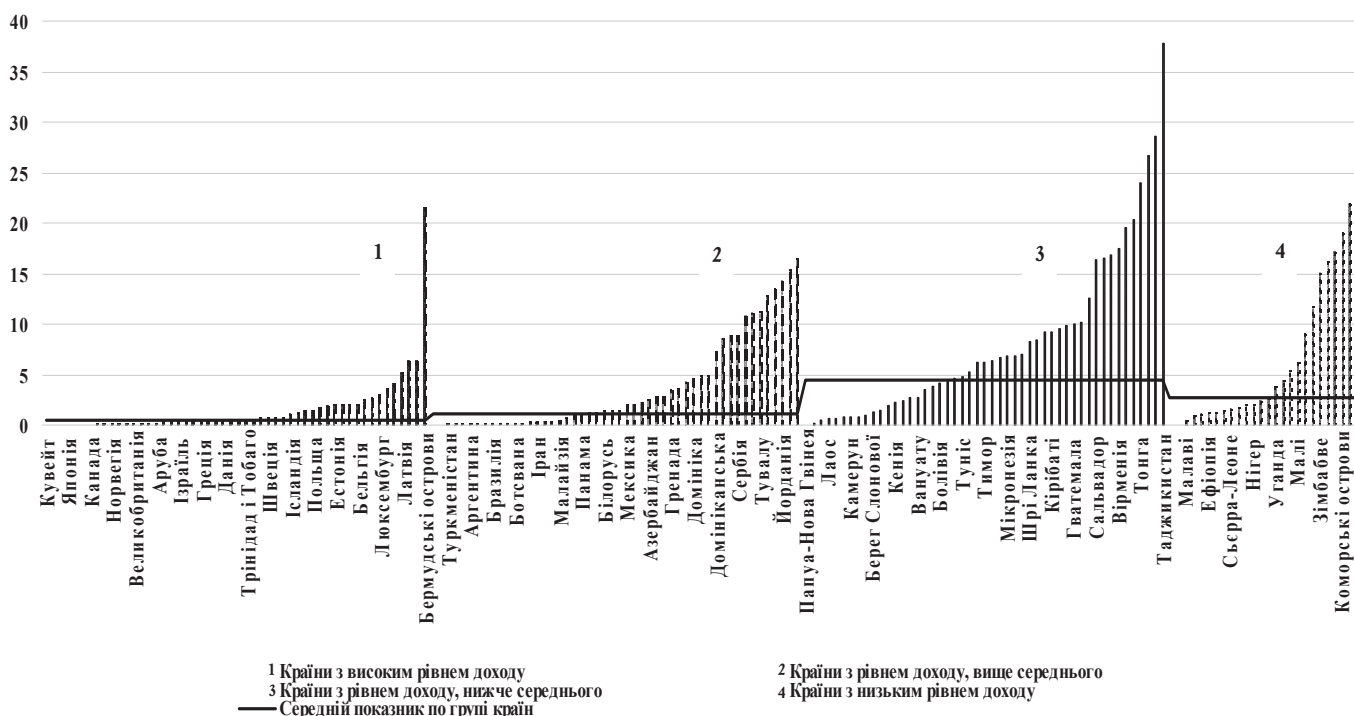

Рис. 1. Частка грошових переказів у ВВП у групах країн за рівнем доходу на душу населення (показники усереднено по кожній країні за 2010–2015 рр.)

Джерело: за даними Світового Банку [11].

Примітка:

1) темним кольором виділено етапи, на яких обсяги переказів мігрантів можуть бути зафіксовані для їх подальшої оцінки та оподаткування у випадку вибору мігрантами офіційних каналів переказу;

2) напівжирна рамка позначає етап, який підпадає під дію інституційного середовища обох країн, незалежно від обраного мігрантом каналу переказу (офіційні перекази проходять банківську або платіжну систему, яка функціонує на базі узгодження норм чинного законодавства обох країн, системі телекомунікацій між ними).

Рис. 2. Процесний підхід до ідентифікації грошових переказів мігрантів

Джерело: авторська розробка.

Досліджуючи проблемні питання грошових переказів мігрантів та соціально-економічного становища в Гватемалі, що належить до групи країн з доходом нижче середнього, Р.Г. Адамс [10] зазначає, що для країн, які розвиваються, грошові перекази переважно йдуть на споживання для забезпечення родинам мігрантів на батьківщині належний рівень життя, рідко коли виконуючи роль капіталу.

Янг Д. (D. Yang) та К.А. Мартінез (C.A. Martinez) [10], вивчаючи питання грошових переказів та бідності у Філіппінах — країні з рівнем доходів вище середнього — вказують на те, що грошові перекази мігрантів, отримувані їх родинними домогосподарствами, чинять вплив не тільки на ці домогосподарства, а й на домогосподарства, які не мають працюючих за кордоном мігрантів, у зв'язку з тим, що грошові перекази, складаючи значну частку доходів домогосподарств дозволяють їм здійснювати виплати на користь інших осіб, зокрема, формувати платоспроможний попит.

Економічні особливості впливу грошових переказів мігрантів на економіку країни (на прикладі Мексики) дослідили Д.Дж. МакКензі (D.J. McKenzie) [10], Дж. Мора (J. Mora) та Дж.Е. Тейлор (J.E. Taylor) [10]. Будучи країною з рівнем доходів на душу населення вище середнього, Мексика є країною походження для понад 11 млн мігрантів у США. Разом з тим, вказані дослідники визначають суттєвим фактором здійснення грошових переказів мексиканськими мігрантами сферу та місце їх працевлаштування. Зокрема, як правило, це низькооплачувані роботи, які не вимагають певного освітнього рівня. Крім того, стосовно Мексики найбільшою проблемою оцінки грошових переказів є латентний характер міграційних потоків та працевлаштування у США, що провокує і приховані фінансові потоки.

Побулавець Н.А. зазначає: "Можна передбачити, що важливими економічними детермінантами величини грошових переказів є такі, як: термін перебування і працев-

лаштування в іноземній країні; економічний статус професії; соціальний статус працівника; податки; сектор, в якому робітник працевлаштований" [5, с. 139]. Погоджуючись з автором щодо основних виділених факторів, наголосимо, що їх склад, на нашу думку, є далеко не повним. Тому вважаємо, що їх систематизація та конкретизація дозволить посилити дієвість інструментарію, який використовується для управління досліджуваними процесами.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне розуміти грошові перекази як процес, що продемонстровано на рисунку 2 та відрізняється від існуючих у економічній літературі підходів, які базуються на визначенні переказів як частини капіталу, що потенційно може бути заощаджена та інвестована (А.П. Гайдуцький [1; 2; 3]) як частини грошових потоків у складі платіжного балансу країни [10]. Використання інституційного підходу при вивченні процесу грошових переказів вважаємо доручним, виходячи з таких обставин:

1) рішення щодо доцільності міграції та її параметрів особа ухвалює самостійно, виходячи з існуючих індивідуально для неї детермінант формування міграційного мотиву;

2) виходячи з мети міграції, мігрант ухвалює рішення щодо здійснення переказу відповідно до власної схильності до заощадження, її гендерно-вікових та інших соціо-демографічних характеристик;

3) параметри здійснення та канали грошових переказів обираються мігрантом самостійно з урахування економічних (обсяги доходів, податкове навантаження, вартість банківських послуг, діючі відсотки за депозитами тощо) та інституційних факторів (дозволені законодавством обсяги, форми переказів, регламенти декларування та кількісні обмеження доходів при одержанні та переказі (провезенні через кордон), наявність міждержавних угод спрощення платежів та уникнення подвійного оподаткування грошових переказів мігрантів).

Така розробка дозволить у подальшому ідентифікувати інституційний базис методології дослідження грошових переказів мігрантів на основі врахування цілеспрямованого впливу окремих факторів інституційного середовища на кожному їх етапі (відповідно до запропонованих вище).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виходячи з результатів проведеного дослідження можемо зробити такі висновки:

Аналіз даних Світового Банку щодо обсягів грошових переказів за окремими країнами світу (з їх групуванням за рівнем доходів на душу населення) дозволив встановити, що у країнах з рівнем доходу нижче середнього частка грошових переказів мігрантів у ВВП країни в середньому вище, ніж у інших груп країн, що можна пояснити, з одного боку, можливостями населення в цих країнах здійснювати трудові міграції, а з іншого — наявністю більш розвиненого інституційного середовища забезпечення міграції населення та збору і обробки статистичних даних про ці процеси.

У ході дослідження окреслено соціально-економічний, фінансовий, макроекономічний та фіскальний аспекти переваг грошових переказів мігрантів для економіки країни їх походження, зокрема в частині формування капіталу, що може бути інвестований в економіку, стабілізації валютного курсу, зростання фіскальних надходжень та, перш за все, підвищення рівня життя населення.

Визначено, що, виходячи з доцільності застосування інституційного підходу до вивчення міграційних процесів і, зокрема, грошових переказів мігрантів, останні слід розуміти як процес, сформований з послідовних етапів. При цьому на кожному з цих етапів діють різні фактори інституційного середовища, які вимагають ідентифікації з метою формування інструментарію управління процесами грошових переказів працюючих за кордоном мігрантів.

Література:

1. Гайдучкий А.П. Гносеологія ідентифікації грошових переказів мігрантів як різновид капіталу [Електронний ресурс] // Економіка та держава. — 2009. — № 2. — С. 10—14. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2009_2_5
2. Гайдучкий А.П. Роль і значення міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності та соціального розвитку України [Електронний ресурс] // Економіка та держава. — 2011. — № 10. — С. 9—13. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_10_4
3. Гайдучкий А.П. Контрциклічна й антикризова природа формування та функціонування міграційного капіталу [Електронний ресурс] // Фінанси України. — 2009. — № 8. — С. 51—67. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_8_6
4. Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. — 2009. — № 1. — С. 5—19.
5. Побулавець Н.А. Вплив грошових переказів трудових мігрантів на економіку країн // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). — 2014. — № 1. — С. 115—120 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvudpsu_2014_1_17
6. Cabelkova I. Cultural values in international migration and remittances [Електронний ресурс] // International Economics Letters. — 2014. — Т. 3. — № 2. — Р. 59—68. — Режим доступу: www.tplondon.com/journal/index.php/iel/article/viewFile/420/325
7. Chowdhury M.M. Migration, remittances and competition in international labour market // CREDIT

Research Paper. — 2009. — № 09/02, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nottingham.ac.uk/credit/documents/papers/09-02.pdf

8. Frankel, Jeffrey A. "Are Bilateral Remittances Countercyclical?" HKS Faculty Research Working Paper Series RWP10-037, September 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=596>

9. Haas H. International Migration, remittances and development: myths and fact [Електронний ресурс] // Global Migration Perspectives. — 2005. — № 30. — Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.371.1384&rep=rep1&type=pdf>

10. International Migration, Remittances, and The Brain Drain [Електронний ресурс] / Edited by C. Ozden and M. Schiff / The World Bank. — 2006. — № 33988. — 274 p. — Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

11. Personal remittances, received (% of GDP) [Електронний ресурс] / World Bank. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>

References:

1. Haydutskiy, A. P. (2009), "Epistemology identifying migrant remittances as a form of capital", *Ekonomika ta derzhava*, Vol.2, pp. 10—14, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2009_2_5 (Accessed 15 Jan 2017).
2. Haydutskiy, A. P. (2011), "The role and importance of migratory capital in providing macroeconomic stability and social development of Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, Vol.10, pp. 9-13, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_10_4 (Accessed 15 Jan 2017).
3. Haydutskiy, A. P. (2009), "Countercyclical and anti-crisis nature of the formation and functioning of migratory capital", *Finansy Ukrainy*, Vol.8, pp. 51-67, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_8_6 (Accessed 15 Jan 2017).
4. Malynovska, O. A. (2009), "International migration and social transformation of globalization era", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, Vol.1, pp. 5—19.
5. Pobulavets, N. L. (2014), "The impact of labor migrants remittances on the economies", *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomika, pravo)*, Vol.1, pp. 115-120, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvudpsu_2014_1_17 (Accessed 15 Jan 2017).
6. Cabelkova, I. (2014), "Cultural values in international migration and remittances", *International Economics Letters*, vol. 3, Vol. 2, pp. 59—68, available at: www.tplondon.com/journal/index.php/iel/article/viewFile/420/325 (Accessed 15 Jan 2017).
7. Chowdhury, M. M. (2009), "Migration, remittances and competition in international labour market", *CREDIT Research Paper*, Vol.09/02, available at: www.nottingham.ac.uk/credit/documents/papers/09-02.pdf (Accessed 15 Jan 2017).
8. Frankel, J. A. (2010), "Are Bilateral Remittances Countercyclical?", *HKS Faculty Research Working Paper Series*, RWP10-037, available at: <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=596> (Accessed 15 Jan 2017).
9. Haas, H. (2005), "International Migration, remittances and development: myths and fact", *Global Migration Perspectives*, Vol.30, available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.371.1384&rep=rep1&type=pdf> (Accessed 15 Jan 2017).
10. Ozden, C. and Schiff, M. (2006), "International Migration, Remittances, And The Brain Drain", *The World Bank*, vol 33988, available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf> (Accessed 15 Jan 2017).
11. World Bank (2017), "Personal remittances, received (% of GDP)", available at: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS> (Accessed 15 Jan 2017).

Стаття надійшла до редакції 20.02.2017 р.